

Okrugli stol održan u HAZU u Zagrebu 22. siječnja 2008.

Školski udžbenici

Tomislav Cvitaš

Kemijski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
Horvatovac 102a, 10000 Zagreb

U izlaganjima smo čuli da je za napredak zemlje nužno obrazovanje, obrazovanje i obrazovanje (V. Paar citirajući irskog predsjednika) te da je za dobru nastavu nužan uvjet dobar nastavnik (K. Ilakovac), što su svi podupirali, tako da možemo zaključiti: nastavnik, nastavnik i opet nastavnik. No nisu predložena rješenja i mi se decenijama odnosimo neodgovorno prema mladim generacijama prepuštajući ih u velikoj mjeri nedovoljno osposobljenim, nedovoljno potpomognutim i nedovoljno društveno priznatim ljudima, jasno, uza svu čast izuzetcima. Kakvo je to upravljanje školstvom ako se ni uočenim časnim izuzetcima ne odaje priznanje i zasluženi odgovarajući honorar? Ne omogućuju se daljnja usavršavanja takvim ljudima, ne odobravaju se znanstveni projekti na edukacijskim problemima pozitivno ocijenjenih prijedloga kao drugdje u svijetu (barem u području prirodnih znanosti), što je preduvjet za eventualno buduće organiziranje poslijediplomskih studija.

No cilj mi je bio ukazati na jednu drugu nepoželjnu pojavu u našem novijem školstvu a to je izdavanje udžbeničke literature. Nema dvojbe da su nam školski udžbenici nužno potrebni kako bi djeca iz njih učila i navikla se na uporabu knjiga. Postavlja se pitanje je li nam potreban toliki broj paralelnih udžbenika koji se međusobno tek neznatno razlikuju. Odgovor je tu jasno NE. Ima li uopće smisla imati paralelne udžbenike? Ja bih rekao svakako DA.

U nakladi obveznih školskih udžbenika vrti se veliki novac i tu onda dolazi do bolesnih pojava koje bi valjalo spriječiti, što mislim da smo dužni prema brojnim roditeljima i poreznim obveznicima. Neke nepoželjne pojave u nas su: 1. izdavanje udžbenika najvećim dijelom određuju nakladničke kuće, grubo rečeno menadžeri a ne stručnjaci, 2. odgovornost za sadržaj se s autora djelomice prebacuje na recenzente (ti bi trebali ostati anonimni kao i drugdje u svijetu), 3. pri vrednovanju udžbenika miješaju se neusporedive kategorije, kao što su npr. stručna ispravnost, pedagoška primjerenost, grafičko oblikovanje, opremljenost i sl.

Ovdje bih dao prijedlog koji bi, po mojem mišljenju, popravio stanje te bio na korist roditeljima/poreznim obveznicima i društvu u cjelini.

Jednom kada imamo nastavni plan i program može se raspisati natječaj za odgovarajući udžbenik. Rukopise koji pristignu trebalo bi evaluirati kompetentno povjerenstvo prvenstveno s obzirom na struku i pedagošku primjerenost (upravo takvo povjerenstvo treba imenovati recenzente, a ne zainteresirani nakladnik u dogovoru s autorom). Recimo da su predložena tri udžbenika: udžbenik A ocijenjen kao korektan i zanimljiv posebno u dijelovima 2 i 3, udžbenik B ocijenjen kao korektan i zanimljiviji u dijelovima 1 i 4, udžbenik C ocijenjen da ima dosta iskrivljenih tumačenja. Ocjenivačko bi povjerenstvo u takvom slučaju trebalo predložiti da se udžbenik C odbaci, da se udžbenici A i B možda povežu u jedan. Trebalo bi razgovarati s autorima i jasno reći što iz jednog a što iz drugog, zašto i na koji način. Ako autori to mogu prihvatiti može se prirediti jedan udžbenik AB i MZOŠ bi trebalo otkupiti **sva** autorska prava uz adekvatnu naknadu (nipošto nisku, jer su nam dobri autori nužno potrebni).

Sljedeći korak bio bi onda na MZOŠ da nađe najpovoljniju kuću za opremanje, tehničko uređivanje, grafičko oblikovanje i tiskanje udžbenika u zadanoj nakladi.

S vremenom će se možda pojaviti autor D kome se ne sviđa pristup u nekim poglavljima udžbenika AB i želio bi predložiti drugačiji pristup tj. novi udžbenik D. Međutim taj bi autor trebao reći što nije dobro u AB ili što bi se trebalo ili moglo na drugi način možda bolje tumačiti. Opet bi ocjenjivačko povjerenstvo to trebalo razmotriti: samo obrazloženje i prijedlog novog udžbenika. Ako se procijeni da udžbenik daje zaista vrijedan alternativni pristup svakako bi trebalo prihvatiti udžbenik D, MZOŠ autoru isplatiti autorski honorar i potražiti najprikladnijeg nakladnika kao i ranije.

U takvom bi sustavu potencijalni autori (a ne nakladnici, dakle stručnjaci, a ne menadžeri!) imali stalno priliku predlagati nove udžbenike, no bili bi **dužni obrazlagati** svoj pristup u odnosu na postojeći ili postojeće. Podjednaka tumačenja se ne bi trebala uzimati u obzir. Ako izdajemo drugi ili treći paralelni udžbenik, mi moramo jasno vidjeti **zašto** je to potrebno. Nadalje nije u redu da se autorski i ostali honorari isplaćuju proporcionalno nakladi. S jedne strane jednaki je to posao za autora, a s druge strane ne radi se o slobodnom tržištu na kome djeca ili roditelji sami odlučuju hoće li ili ne kupiti određeni udžbenik kao što je to npr. s beletristikom. Ako učenici udžbenike moraju imati, onda se ne bi smjelo prema nakladi isplaćivati honorari. Ti bi trebali dolaziti samo jednom u trošak udžbenika.

Mislim da je ponižavajuće da je autorski honorar po autorskom arku za osnovnoškolski udžbenik više od 20 puta veći nego za sveučilišni udžbenik. Nije čudo da jednih imamo previše, a drugih praktički nemamo (mislim da imamo više studijskih smjerova na Sveučilištu u Zagrebu nego sveučilišnih udžbenika izdanih u zadnjih 10 godina).

Objavljeno u: S. Popović (ur.): *Hrvatsko školstvo – sadašnje stanje i vizija razvoja*, HAZU, Zagreb 2008, str. 117-118.